

своје породице, те и на неизоставне несрећне прилике по православно хришћанство на том простору које нису мимоишле ни његове претке.

У додатку, приређивачи су књигу употпунили са подацима о публикацијама у којима су чланци оригинално објављени и пореклу коришћених фотографија (стр. 289–294), те, такође, сачинили и веома користан регистар поменутих личности (стр. 295–303).

Књига *Листићи из даље и ближе прошлости*, представља занимљиву комбинацију зборника чланака и целовите монографије. Упркос томе што сваки текст стоји сам за себе, те их је могуће читати и користити засебно, сваки има и своје место у далеко већој целини – Костићевом животу. Читањем његових чланака представљеним редом у књизи, читалац прати животни пут истакнутог културног радника са простора Старе Србије. У ранијој фази је фокус био усмерен на Призрен, даљу историју, поједине цркве и школе – другим речима, на Костићеву средину док је радио у и око Богословије. Како је његова каријера ишла узлазном путањом, те се ширио и његов делокруг рада, тако се ширио његов општи и књижевни хоризонт. Културне теме су уступиле место политичким, од појединих школа и учитеља прешло се на општи просветно-национални рад. Готово симболично, свега неколико месеци пред смрт, коју као да је наслућивао, објавио је и своју аутобиографију заједно са библиографијом. Књигу је, стога, могуће посматрати и као својеврсну биографију у деловима, али и као одлично сведочанство о догађајима и процесима који су се одигравали у овом делу српског етничког простора у 19. веку. Будућим генерацијама је Петар Костић оставио богат опус и завештање да наставе са његовим радом. Сигурни смо да ће ово дело користити не само историчарима или етнографима, већ да ће пронаћи и многобројне читаоце у широј јавности.

Мср Нино Н. Делић
Истраживач сарадник
Историјски институт
Кнеза Михаила 36/2, 110000 Београд
n.delic@aol.com
nino.delic@iib.ac.rs

UDC 050.488(497.11) Krfski zabavnik "1917/1918"(049.32)

ЗАНОСИ И ПРКОСИ ПРОМЕТЕЈА НАДЕ, АПОСТОЛА ЈАДА

(Миливој Ненин. *Српских новина додашак и други додаци*.
Бања Лука: Центар за српске студије, 2017, 135 стр.)

Прва књига у новопокренутој едицији *Филологија* библиотеке *Српски преглед* бањалучког Центра за српске студије јесте књига *Српских новина додашак и други додаци* Миливоја Ненина, у којој су анализирани српска књижевност и српска књижевна периодика настале током Првог светског рата. Књига *Српских новина додашак и други додаци* подељена је на два сегмента. Први сегмент у целости је посвећен додатку *Српских новина*, крфском *Забавнику*, а сачињавају га текстови *Крфски Забавник*, *Некролози у крфском Забавнику*, *Милутић Бојић у крфском Забавнику* и *Словенци у крфском Забавнику*, док се у другом сегменту, насловљеном

Додајџак, налазе тематски сродни текстови о српској ратној књижевности – приказ ратног дневника сликара Миодрага В. Петровића (*Химна живојџу*), студија у којој аутор предочава достојанствено и храбро држање српских цивила у окупираном Београду, пре свега Владана Ђорђевића, Николе Стефановића и Душана Стојимировића (*Хероји у окупираном Београду*), као и детаљна студија посвећена загребачком часопису *Књижевни Јуџ* (*Књижевни Књижевни Јуџ*), да би књигу „затвориле“ две краће белешке, једна о начину на који је књига настала (*О овој књижи и џуџу до ње*), а друга о сџмом аутору (*Од исџоџ џисца*). Приређивач фототипског издања крфског *Забавника* (Бања Лука – Београд, 2005. године, Андрићград, 2015. године), Миливој Ненин, у уводној студији једноставног наслова *Крфски Забавник* (тексту који је објављен као поговор првом фототипском издању овог часописа) прегледно описује композицију часописа (коју чине дужи, уводни текст, потом поезија, повећи огледи, политички преглед, књижевна критика, библиографија српских књига или књига о Србији, преводи и некролози), дајући податке о датуму покретања и датуму престанка излажења овог гласила (*Забавник* је излазио од 1. јануара 1917. године, када се појавио „нулти“ или „пилот“ број, односно од 2. априла 1917. године, када је објављен први број, до 15. октобра 1918. године), као и о томе колико је бројева крфског *Забавника* објављено – укупно се појавило осамнаест бројева (из текста *Словенци у крфском Забавнику* сазнајемо да је *Јуџословенски књижевни лексикон* донео нетачан податак о седамнаест бројева, док Миливој Ненин ову грешку исправља, стр. 56). Најобимнији сегмент студије *Крфски Забавник* посвећен је Тодору Манојловићу, писцу који је на Крфу открио властити национални идентитет, односно „грађанину света“ који на Крфу постаје „...националиста, а у неким тренуцима и жестоки националиста.“ (стр. 15). Писац који је отворено, у писму Тихомиру Остојићу од 31. јануара 1914. године запитао шта Остојић подразумева под тим *наше белеџирисџичке сџвари* „Да ли Тихомир Остојић мисли на српске писце, пречане или мађарске писце.“ (стр. 12), после нешто више од годину дана, на Крфу „...више нема ових дилема...“ (стр. 17). Слажући се са Радомиром Константиновићем, који је у књижи *Биће и језик*, пишући о Манојловићевој поезији, говорио о покушају „тоталног игнорисања стварности“, Миливој Ненин, у тексту *Крфски Забавник*, детаљном анализом књижевне критике, превода и драмских покушаја Тодора Манојловића у крфском *Забавнику*, доноси знатно прецизнију слику Манојловића као писца у периоду од 1917. до 1918. године, будући да у прилозима који не спадају у поезију Тодор Манојловић не игнорише стварност већ се указује као изузетно ангажовани аутор, дубоко уроњен у ратну стварност и сагледавање њених последица. Док у тексту *Наџа сџтара и нова умејносџ*, објављеном у четвртом и петом броју крфског *Забавника*, 15. августа и 15. септембра 1917. године, Миливој Ненин запажа Манојловићев национализам (Мештровићева скулптура *Удовица раџа* за Тодора Манојловића је српска удовица рата), препознајући у томе другачији поетички развој Тодора Манојловића с једне и његових савременика с друге стране „Говорио је Светислав Стефановић о својој генерацији која је у Први светски рат ушла са позиције национализма, а у том рату је открила човека. Манојловић, пак, као грађанин света, жестоки противник сваког национализма, за време Првог светског рата открива своје национално биће.“ (стр. 17), дотле, приликом тумачења Манојловићевог превода *Ниче о Немцима и немачкој кулџури* (објављеног у седмом броју крфског *Забавника*, 15. новембра 1917. године) и Манојловићевог драмског текста *Евроџа и Немци* (објављеног у осмом и деветом броју крфског *Забавника*, 15. децембра 1917. године и 15. јануара 1918. године), Миливој Ненин истиче ангажман Тодора Манојловића као преводиоца Ничеовог текста у којем немачки филозоф пише против Немаца и немачке културе, као што издваја Драгошеве „пророчке“ речи из „диалога“ *Евроџа и Немци*, у којем Драгош (по схватању Миливоја Ненина заступник ставова

сâмог Тодора Манојловића) закључује „...да Немци желе мир само будућег рата ради! Чак каже и када ће тај рат бити: за двадесет – тридесет година. Али, сада неће ићи на освету каквог погинулог пријатеља Хабзбурга, него на освету њиних оцева, изгинулих у овом данашњем рату...“ (стр. 19). За разлику од Тодора Манојловића, који се појављује у крфском *Забавнику* као један од најверноснијих сарадника, присуство Милутина Бојића у крфском *Забавнику* само је посредно – Милутин Бојић није објавио „ниједну једину песму у крфском *Забавнику*“ (стр. 46), али о Бојићу други аутори пишу и обилато цитирају његове стихове, тако да је могућа и оваква наизглед парадоксална тврдња „Милутин Бојић није објавио ниједну једину песму у крфском *Забавнику*, али је вероватно један од песника са највише стихова објављених у *Забавнику*.“ (стр. 46) којом се отвара студија *Милутиин Бојић у крфском Забавнику*. Миливој Ненин, тако, издваја приказ збирке *Песме бола и њоноса* Милутина Бојића, објављене у Солуну 1917. године, као и некрологе написане након 8. новембра 1917. године, када је Милутин Бојић умро. Бојићеву поезију афирмативно је приказао уредник Бранко Лазаревић у четвртом броју крфског *Забавника*, 15. августа 1917. године, назвавши, у овом приказу, Милутина Бојића „краљем речи“ и одредивши Бојићеву поезију не као уобичајени летопис рата него као „...сажет, снажан и синтетичан израз наших основних расположења.“ (стр. 47), али и као покушај враћања изгубљеног места песника у друштву. Некрологе Милутину Бојићу у крфском *Забавнику* објавили су Драгољуб Ј. Филиповић и Миодраг Ибровца, као што је и Жан Дорнис објавила текст посвећен Бојићу *Један српски њесник: Милутиин Бојић*, у којем је о недавно преминулом песнику изнела суд „...да је својим делом изразио несаломљиву војничку вредност своје расе, неугасиму љубав за Лепим, једну високу културу и све тананости интелигенције“; стр. 53 (Миливој Ненин открива и посредничку улогу Александра Арнаутовића који је на српски језик превео овај текст Жан Дорнис, као што је својим саветима и преводом Бојићевих стихова на француски језик Александар Арнаутовић помагао Жан Дорнис у састављању текста). За разумевање тематике која је доминирала у крфском *Забавнику*, као и атмосфере из које је часопис проистекао драгоцен је студија *Некролози у крфском Забавнику*, објављена као предговор другом фототипском издању овог часописа (Андрићград, 2015). У овом тексту Миливој Ненин прецизно пописује све „праве“ или „чисте“ некрологе, међу које спадају некролог Бранка Лазаревића Владиславу Петковићу Дису, некролог Бранка Поповића Огисту Родену, већ поменути некролози Драгољуба Ј. Филиповића, Миодрага Ибровца и Жан Дорнис Милутину Бојићу, потом некролог Тодора Манојловића и Александра Арнаутовића Ристу Вукановићу, Раше Милошевића Гиги Гершићу, некролог Тодора Манојловића двојици уметника – Клоду Дебисију и Фердинанду Ходлеру (где као значајан податак Миливој Ненин истиче „(Ко је млађи умро, овде има предност!)“; стр. 36), као и некролози Милосава Јелића Милошу Перовићу (Пијетру Косорићу), Мирка Дамњановића Драгољубу Јовичићу, док необично концептира некролог двојице аутора, Божидара Пурића и Бранка Лазаревића, насловљен *Једно њодушје*, а објављен у петом броју крфског *Забавника*, 15. септембра 1917. године, Миливој Ненин детаљније анализира, имајући у виду сложеност његове композиције (некролог отвара песма *Пећ година* Божидара Пурића, да би се на њу надовезао велики, а вероватно непотпун, списак имена погинулих српских војника, чије су смрти забележене у „рубрикама“ *Умјетници и књижевници*, *Наука*, *Новинари* и *џолијичари*), при чему овај колективни некролог има и симболичко значење – поред тога што указује на начин умирања и сахрањивања српских војника (чија су обележја колективност и анонимност), он упућује, много више, на смрт целог једног народа. Миливој Ненин образлаже и утисак који је имао током читања крфског *Забавника* – упркос томе што у часопису нема много некролога, читалац стиче утисак да некролога има знатно

више. Поред издвајања и тумачења „чистих“ некролога, у студији *Некролози у крфском Забавнику* Миливој Ненин разматра факторе који су допринели утиску о већем броју некролога, где издваја стално подсећање на смрт, у свим прилозима, потом поезију Милосава Јелића (*Србијански венац*) и Милутина Јовановића, у којој су опевани покојници, како они из Првог светског рата, тако и они из Балканских ратова, док утисак свеприсутства смрти, по тумачењу Миливоја Ненина, повећавају и песма *In memoriam* Душана У. Бајића, текст непознатог аутора *Далматинци америчком народу*, у којем су набројане жртве Првог светског рата страдале од аустро-угарске војске (где се као видови убијања издвајају „Стрељање, вађење плућа, вађење цигерице деци, мутилирани су; у Чокешини је убијен Живојин Цветковић заједно са женом и петоро деце; у Лешници су побили сву мушку децу старију од осам година; убили су двоје женске деце од четири године; у селу Чихоти су Николи Алексићу одсекли нос и уши, па га после ушкопили...“; стр. 42), као и песма *Твоја душа* Растка Петровића, потписана иницијалима „Р. М. П.“, а посвећена рођеној сестри Драгици М. Петровић (запажа Миливој Ненин како ова песма, као и друге песме Растка Петровића, објављене у крфском *Забавнику*, нису унете ни у једну од шест књига *Дела Расиља Пејровића* „...лако је показати да се после Другог светског рата, Први светски рат заобилазио у великом луку и прећуткивао. Као да је Други светски рат требало да понесе одредницу: једини!“; стр. 44). Идеја југословенства, као део идеолошке концепције часописа, уочљива је у заступљености „словеначког питања“ и словеначких аутора у крфском *Забавнику*, као и у труду уредништва око међусобног упознавања и зближења Срба, Хрвата и Словенаца. У тексту *Словенци у крфском Забавнику* Миливој Ненин, за разлику од *Југословенског књижевног лексикона* који не бележи Словенце као сараднике крфског *Забавника* него само Србе и Хрвате, издваја незанемарљив број Словенаца који су своје прилоге објављивали у овом гласилу, и то: поезију (Фран Радешчек и Јанко Лаврин), прилоге историјско-политичке садржине (Богумил Вошњак, Нико Жупанић и Раде Заплотник), док поједини словеначки аутори који нису писали за крфски *Забавник* ипак бивају присутни у њему – у рубрици *Белешке* прати се преводилачки, уреднички и списатељски рад Владислава Фабијанчића (аутора брошуре *О Словенији и Словенцима* и уредника жњевске *Словеначке библиотеке*), као што се, у истој рубрици, бележи и појава књиге *Словеначко ишћање* П. А. Лаврова.

Други сегмент књиге *Српских новина додашак и дружи додаци* надовезује се тематски на први сегмент, посредством приказа фототипског издања ратног дневника сликара Миодрага В. Петровића, српског војника који је „...испунио судбину свог напаћеног народа. (То у овом случају значи да је прешао Албанију, био на Крфу, лечио се у Бизерти, током рата ишао у француске школе...)“ (стр. 75), као што, уједно, овај сегмент књиге употпуњује српску ратну географију, кроз предочавање прилика у Београду и Загребу за време Првог светског рата. Обимна и исцрпна студија *Књижевни Књижевни Јуџ* изузетно је информативна и прегледна, будући да поступно даје одговоре на питања о томе ко су били уредник, власник и чланови редакције *Књижевног Јуџа*, какав је био тираж а какав ритам излагања (Миливој Ненин уредно пописује двоброје *Књижевног Јуџа*), којим је писмом штампан часопис и каква му је била композиција (са мањим и већим варирањем у називима, у четвртој књизи као сталне рубрике издвојиле су се: *Песме у стиху и њрози*, *Пријоветке и цртице*, *Чланци*, *Књижевни њрељед* и *Белешке*, стр. 113), те шта је од књижевних прилога објављивано у *Књижевном Јуџу*, каква су књижевна и књижевно-критичка схватања заступана, као и који су идеолошки погледи доминирали у овом часопису. Већи део студије *Књижевни Књижевни Јуџ* Миливоја Ненина може се читати у полемичком кључу – насупрот Ненаду Љубинковићу, који је у тексту *Књижевни Јуџ 1918–1919* (објављеном у *Књижевној историји* 1969. године) тврдио

да је *Књижевни Јуџ* био „ревија за политичка питања“, Миливој Ненин одлучно и аргументовано брани књижевност у *Књижевном Јуџу*, тј. Ненин доказује, анализом појединачних прилога, њиховим распоредом и интенцијама, да је књижевност доминирала у периодичној публикацији у чијем је наслову садржана литерарна компонента. О књижевном квалитету часописа који су уређивали Нико Бартуловић, Владимир Ђоровић, Иво Андрић, Бранко Машић, повремено Томислав Кризман и Антон Новачан (а као спољашњи члан редакције накнадно се прикључио Милош Црњански) и у којем су сарађивали, поред уредника, Мирослав Крлежа, Исидора Секулић, Тин Ујевић, Иво Војновић, Густав Крклец, Станислав Винавер, Улдери-ко Донадини, Аница Савић, Анђелија Лазаревић, Анте Тресић Павичић, Светозар Ђоровић, Милан Кашанин, Иван Цанкар, Отон Жупанчић, Светислав Стефановић и др, не може бити сумње. Миливој Ненин примећује да је Милош Црњански свој први критички текст објавио управо у *Књижевном Јуџу* (стр. 116), као што ће замерку упутити Недељко Јешићу који је у књизи *Млади Црњански* тврдио да Андрић није хтео да пише критике, тако што ће указати на велики број изузетно квалитетних књижевних критика које је млади Андрић објавио у *Књижевном Јуџу*. Књижевност у *Књижевном Јуџу* Миливој Ненин браниће постојањем објективне и бескомпромисне књижевне критике (које нису били поштеђени ни чланови уредништва), а као главног критичара у *Књижевном Јуџу* издвојиће Иву Андрића. Под различитим потписима (пуно име, иницијали, RES, R, X, x) Иво Андрић у *Књижевном Јуџу* приказао је књиге Драгутина М. Домјанића, М. Рашера, Симе Пандуровића, Томе Кумичића, Улдерика Донадинија, Анте Петравића, Милоша Видаковића, Драгољуба Ј. Филиповића, Пере Слијепчевића, док ауторство приказа објављених под псеудонимима „R“ и „X“ односно „x“ (икс), Миливој Ненин, позивајући се на Жанету Ђукић Перишић, доводи у питање (између осталог, иза псеудонима „R“ могла би да се крије и редакција). Живљи и читанији од *Савременика*, загребачки *Књижевни Јуџ* („Југ“ у наслову часописа скраћеница је од „Југославија“, отуда се и пише великим словом) по идеји југословенства наликује крфском *Забавнику*. Као што су у крфском *Забавнику* словеначки песници Фран Радешчек и Јанко Лаврин објављивали поезију на словеначком језику и ћирилицом „Словенци сви ин Срби ин Хрвати / в краљевству прости здруже се кот братје.“ (стр. 57), тако је *Књижевни Јуџ* штампан и ћирилицом и латиницом, на сва три језика (српском, хрватском, словеначком), при чему су најчешће прилози српских аутора штампани латиницом, а хрватских ћирилицом „(Не увек и не доследно, али Шантића, на пример, штампају латиницом, а Крлежу ћирилицом.“ (стр. 105). Поред заноса (или занесености) идејом југословенства и јединством, пре свега културним „...а тражење културног јединства не може се читати у кључу политике, јер нас то никуда не би одвело.“ (стр. 107), код младих сарадника *Књижевног Јуџа* присутан је и бунт, отпор, смело пркошење забранама, оличено управо у употреби ћириличног писма, писма које је тада било забрањено и чија је употреба имала тешке последице „Говори Бартуловић и о ћирилици. Само књига штампана ћирилицом била је у многим случајевима разлог за вешала. *Књижевни Јуџ* ју је увео – баш у пркос!“ (стр. 102). О пркошу сведочи и студија *Хероји у окупираном Београду* Миливоја Ненина, у којој је описано смело држање Владана Ђорђевића, који је на питање „србождера“ Витмана „А ко си ти?“ постројен, са осталим грађанима, у дворишту београдског Окружног суда, достојанствено одговорио „Ја сам др Владан Ђорђевић, бивши председник владе Краљевине Србије, члан Краљевске академије српске, пуковник у резерви, власник неколико високих царско-краљевских ордена и, такође, краљевски пруски поручник у резерви“. И на све то је, Владан Ђорђевић, још додао и питање: „А ко си ти битанго?“ (стр. 80). Као пркос непријатељу може се тумачити и неуморно залагање Николе Стефановића око спасавања заробљеника у окупираном Београду,

али и храброст Душана Стојимировића, управника Душевне болнице који је спасавао (неретко и из избегличке колоне) српске докторе и који је у својој болници (беспрекорно уредној, болници у коју није продрла епидемија тифуса), као јединој слободној територији у Србији током ратних година, сакрио и од смрти избавио велики број људи, као што се инатом објашњава и одбијање Душана Стојимировића да оде на парастос аустријском цару Фрањи Јосифу, те одређеност овог човека за живот под непрекидном претњом вешалима и бомбама, али и мали Стојимировићев „лични рат“ са професором Нотнагелом око питања да ли је женама место у медицини (где се Душан Стојимировић залагао за признање жена лекара које су такође биле хероји у Првом светском рату). Опчињеност сунцем и сунце као једна од најчешће употребљених речи у ратном дневнику Миодрага В. Петровића („Понављају се често исте реченице – о томе како сунце јако сија, како зраци сунца греју...Има и пега и флека сунца. Има и сликарског сунца: са које стране осветљава слику...Исписана је химна сунцу, истина расута по читавој књизи.“, стр. 77) израз је пркоса као воље за животом (отуда наслов приказа *Химна животињу*), као што је, упркос свеprisутству смрти („У гробља нам се претворише снови“, Божидар Пурић, стр. 27) у крфском *Забавнику*, ипак присутна, као пркос и жеља за животом (животом појединаца, али и целог народа) свест о вишем, херојском смислу страдања, експлицитно исказана у завршним речима колективног некролога *Једно ђодушје*: „Спијте орли бојеви / Пали сте за слободу.“ (стр. 28).

Мр Милица В. Ђуковић

Институт за књижевност и уметност
Краља Милана 2, 11 000 Београд, Република Србија
tiskicvet38@gmail.com

UDC 027.54(497.11)“1838/1941”(049.32)

СЈЕЊАЊА ИЗ ПЕПЕЛА

(Дејан Ристић. *Кућа несагоривих речи: Народна библиотека Србије: 1838–1941*. Београд: Народна библиотека Србије, 2016)

Пред нама је чланак који садржи осврт на дугогодишњи истраживачки рад Дејана Ристића, истакнутог историчара и једног од водећих стручњака у области заштите културног наслеђа. Ристић је аутор већег броја књига и више од четрдесет научних и стручних радова. Добитник је више признања за допринос у култури и заштити културне баштине. Чланак је написан поводом његове најновије књиге *Кућа несагоривих речи: Народна библиотека Србије: 1838–1941* у издању Народне библиотеке Србије, у Београду 2016. године.

Књига је настала као плод једног интензивног и истраживачки продуктивног временског периода, а поводом ауторовог личног интересовања да се направи покушај реконструисања историје националне библиотеке, нарочито оне њене етапе у којој се та установа налазила на Косанчићевом венцу (1921–1941). То је био период њеног развоја, али и највећег страдања. Будући да је аутор обављао дужност управника Народне библиотеке Србије (2012–2013), онда је оправдано његово интересовање за догађаје и истакнуте појединце који су обиљежили историју ове